

Klasstillhörigheten i flaskan?

Om alkohol- och drogvanorna i Venezuela

Denna text är till stora delar resultatet av en forskningsresa till Venezuela som genomfördes i maj år 2000, där framför allt Philip åkte med föresatsen att utveckla analysförmågan ifråga om den svenska kulturen och sina forskningsprojekt kring alkohol- och drogvapor, dvs. att se dessa kulturmönster tydligare i ljuset av en annan kultur.² Det är som känt bra för sociologen att främmandegöra sig det välbekanta i den egna kulturen för att kunna säga något intressant om den. Det som annars upplevs som självklara livsfakta blir vid främmandegörandet att likna vid sociala konstruktioner, snarare än något av naturen givet. Att det blev just Venezuela berodde främst på att Rickard ägnat 10 år åt studier av detta land, och i denna artikel sammanställs våra erfarenheter och intryck av Venezuela.

Huvuddelen av studien bygger på intervjuer (ofta i form av samtal) och deltagande observationer i huvudstaden Caracas, universitetsstaden Mérida, samt de koloniala kustbyarna Choróni och Macuto. Avsnitten om Macuto är en utveckling av Rickards tidigare studier. Denna text är framför allt en betraktelse

av kulturella vane- och konsumtionsmönster i Venezuela.³

Landet

Innan vi går vidare med den socio-kulturella betraktelsen bör läsaren få några bakgrundsuppgifter om landet. Venezuela är starkt urbaniserat och har ca 23 miljoner invånare (över 80 % i städer) på en yta två gånger Sveriges och är ett land rikt på naturtillgångar. Här finns kaffe, kakao, socker, frukt, järn, mineraler, guld och framför allt olja. Petroleumindustrin och inkomster från dess sidonärningar har utgjort grundstommen i landets ekonomi sedan 1920-talet.

Politiskt har Venezuela betraktats som ett undantagsland i Latinamerika; demokratin etablerades redan 1958 och regelbundna och öppna val har förekommit sedan dess. Under 1960- och 70-talen tog landet generöst emot flyktingar från andra latinamerikanska länder, då Venezuela representerade ett relativt stabilt och tryggt samhälle med ekonomiska möjlig-

heter. Emellertid är inkomstfördelningen mycket skev i landet: en liten del av befolkningen lever gott rent materiellt, medan stor del lever på små tillgångar (tre fjärdedelar bedöms som fattiga). Klasskillnaderna är påtagliga och fysiska, särskilt i storstäderna där kåkstäderna, "barrios", breder ut sig och bildar zoner som turister och de som inte bor där aktar sig för att besöka. I barrios är emellertid bostäderna, som kallas ranchos, ofta finare inuti än vad det kan verka sett utifrån. Det finns oftast både TV, radio, kyl osv. och det är ofta i barrios som det venezolanska samhället visar sig från sina trevligaste sidor, när det gäller socialt umgänge och atmosfär. Dessa bostadsområden, som ständigt byggs ut som en logisk konsekvens av landets snabba urbanisering, är typiska för dagens venezolanska stadsliv.

Drömmen om Polar

I Venezuelas städer är ölreklamen massiv och det är svårt att passera ett kvarter utan att se någon form av ölreklam. En öl på puben eller på licorería:n kostar oftast mellan 3 och 4 kronor. Flaskorna är med svenska mått mätt relativt små, 22 eller 33 cl, och serveras oftast mycket kalla. Detta har naturligtvis med hettan att göra. Montesquieus teorier om klimatets betydelse för kulturen i olika länder har tydlig relevans i Venezuela.

Den mest sålda ölen Polar symboliseras av en isbjörn. Tanken är genial: att man så länge man håller den kalla ölen i sin hand imaginärt förflyttas till kyligare breddgrader. Den tryckande hettan "calor" blir möjlig att uthärda. Detta kanske är särskilt viktigt för männen som utifrån en tyst överenskommelse måste ha långbyxor på sig hur varmt det än är. (Turistorter är undantagna från normen.) För kvinnorna är det normalt att ha en tunn klänning på sig även i storstäderna. Venezolanerna har alltså höga krav på ölens temperatur. Öl-

drickandet tycks för övrigt vara mer införlivat i venezolanernas vardagsliv än i Sverige. I Sverige måste man oftast ha en anledning för att dricka alkohol: fest, fotbollsmatch etc. I Venezuela är "calor", och den kontrast som ölflaskans kyla erbjuder tillsammans med den sociala samvaron, ofta de enda anledningarna som behövs. Tilläggs bör dock att man ofta kan ta sig en eller två öl i ett sällskap, varefter var och en återgår till sitt, t.ex. fortsätter arbeta, går hem, utträttat ärenden eller fortsätter till nästa möte.

Polariserat strandliv

De tre stränderna vid den koloniala kustbyn Macutos strandpromenad "El Paseo" har fantasifullt nog döpts till Playa A, Playa B och Playa C. Där cirkulerar de ambulerande försäljarna, *los buboneros*, med alla möjliga drycker, maträtter och strandartiklar som de erbjuder strandbesökarna. Framför allt är det Polar, det inhemska ölet (*la cerveza popular*), som säljs och fungerar som nationell törstsläckare nummer ett i det genomsnittligen 28-gradiga Venezuela. Om man i en *licorería* (dryckbutik) beställer en kall, *una fría*, tas det för givet att det rör sig om en Polar-öl. I Venezuela är begreppet "polarisering" synonymt med ölförfriskning.

Ett intressant fenomen är att det alltid finns en flasköppnare framför dryckbutiken, ibland bara en spik, t.ex. i närmaste träd.

Macuto var fram till 1970-talet en idealisk plats att tillbringa helgerna på för Caracas-aristokratin. Idag frekventeras paseon (strandpromenaden) av lokalbefolkningen, men på helgerna även av familjer och sällskap från Caracas' så kallade *barrios*. Det är främst *caraqueños* (Caracas-bor) från arbetarklassen och studerande som på helgerna åker till Macuto med sitt festhumör, sin musik och sina isväsikor (*cavas*), vilka de fyller med Polar, Pepsi-Cola och rom. Förklaringen härtill är enkel.

De som har ekonomiska resurser och egen bil åker till andra stränder, t.ex. Los Caracas längre österut eller till delstaten Falcón. De som kommer från de fattigare delarna av Caracas åker direkt och enkelt med buss till Macuto på 40 minuter (biljetten kostar ca 4 kronor). Stämningen på Macutos tre stränder är framför allt på helgerna hög. Det är på stranden folk träffas, och även om det regnar åker man dit ackompanjerad av Salsa- och Merengue-takter.

Ölet dricks lämpligen på en bar eller vid en licorería. Att dricka på offentlig plats är egentligen, enligt venezolansk lag, förbjudet, men polisen bryr sig sällan om att stävja offentligt öldrickande. Och skulle polisen göra det skulle de inte ha tid med mycket annat.

I skrivande stund ligger ett lagförslag hos det venezolanska parlamentet om att förenkla processen för att kunna häkta dem som under berusning uppför sig störande. Till detta hör ju att kriminaliteten är hög i venezolanska storstäder. Vid ett tillfälle observerade vi en kollega som stod och drack öl utanför ett trestjärnigt hotell. Han fick syn på en polis och gick fram till polisen och frågade om det gick bra att dricka öl offentligt. ”Ja, det går bra”, svarade polisen, ”bara du inte blir väldigt berusad” (*muy borracho*). Vid ett annat tillfälle observerade vi hur det kan gå till på kvällen utanför den kombinerade licorerían och hemköpet i ett venezolanskt medelklassområde. Människor står och pratar, ofta om sport, politik, studier, det senaste som hänt i umgänget och omgivningen m.m. En tydlig generationsblandning märks; här finns alla åldrar (åtminstone över 18 år) representerade, dock med en stark överrepresentation av män.

Det är inte bara drinken efter jobbet som ofta intas på offentlig plats, utan även frukost och morgonkaffe passar venezolanerna på att ta på väg till arbetet vid ett bageri, en krog, eller till och med vid tidningskiosken eller hos en ambulerande kaffeförsäljare. I Sverige brukar ju de flesta brygga sitt eget morgonkaffe

hemma, vilket är mer sällsynt i Venezuela. För att återknyta till Montesquieus klimatteorier är det ju ganska förstäeligt att svenskarna inte lika lätt ger sig ut för att dricka kaffe under vinterhalvåret, även om en kontinentalisering av det svenska samhället tydligt märkts inom krog- och kafévärlden under 1990-talet.

En lite komisk observation görs i bussen på bussterminalen i den medelstora industristaden Maracay. Många försäljare kommer in i bussen och får kryssa fram mellan hönsburar, väskor och människor. Särskilt en utmärker sig, nämligen en mörkhyad Polarförsäljare. När han precis har passerat förarpositionen i bussen lättar han på den medhavda kylväskans lock och en mycket vaken betraktare kan se en glimt av innehållet. Kylväskan innehåller tre 33-centiliters Polarburkar. Att han döljer dem beror på att försäljning av öl inte tillåts på busarna. Vi köper varsin, men frågan är vad han ska göra med den tredje. Efter en snabb blick på övriga passagerare bestämmer han sig. Han öppnar ölen, gör en snabb gest mot oss, ”Salud!”, och dricker upp den. Det är sällan man är med om något sådant i Sverige.

Sammantaget måste det understrykas att man inte ser speciellt många berusade människor i det offentliga gatulivet, framför allt inte i storstäderna. Men det är samtidigt viktigt att understryka att alkoholismen och dess sociala och medicinska konsekvenser är allvarliga samhälls- och folkhälsoproblem i Venezuela.

Däremot är det mycket vanligare att se tydligt berusade människor i vissa mer utpräglade turistiska byar, framför allt under helgerna. Även om det inte klart görs någon laglig specificering om var och hur man får dricka alkohol offentligt, blir vissa inofficiella överenskommelser i samhället tydliga. T.ex. i Caracas centrala och mer kommersiella delar ser man inte folk dricka på gator eller utanför en licorería, men i bostadsområden där arbetarklassen bor är det fullt normalt och polisen ingriper inte. Man märker nästan omedelbart vad som gäller i ett område genom att studera li-

vet och ordningen utanför och i licorerían. Det förekommer ibland att man får sin Polarburk eller spritflaska i en precis övertäckande papperspåse, ur vilken den sedan kan halsas utan att någon kan se exakt vad som är inuti pappret.

I Macuto går det att få tag på drycker i princip när som helst, även om dryckesbutikerna bara får sälja alkohol från kl. 11. En lokal profil med smeknamnet "Chuleta" förklarar och visar klockan 8 en lördagmorgon hur man lättast ordnar några öl. Man bankar helt enkelt på järngallerdörren till licorerían och ropar "Epá!" (Hallå!), med kraftig stämma, varpå en ibland sömndrucken och pyjamasklädd butiksinnehavare hämtar varorna till den för honom välkände kunden.

Förekomsten av denna lokala kultur beträffande alkoholhantering bekräftas av den framgångsrike venezolanske sociologen Dr. Roberto Briceño-Léon, som i sin klassiker från 1992 beskriver hur en licorería eller en liten bar uppstår. En lokal privatperson kan ansöka hos Polar om en kredit för att öppna sin verksamhet. Ofta inreds restaurangen eller baren i en del av butiksföreståndarens bostad. Polar sponsrar inredning, glas och Polarskyltar. Så länge innehavaren har en skuld till ölleverantören har drycken ett dyrare styckinköpspris, men när krediten är avbetald sjunker inköpspriset. Innehavaren blir i och med detta system starkt beroende av goda kundrelationer, då dessa är en förutsättning för rörelsens överlevnad och eftersom många andra små Polar-barer konkurrerar på samma villkor (Briceño-Léon 1992, 70-74). Det blir här förståeligt att en barägare inte kör iväg en stamgäst även om denne besvärar utanför barens öppettider.

Polar är inte bara ölproducent, utan även Venezuelas största företag, med allt från livsmedelsindustri till bokförlag och vetenskapliga forskningsprojekt och sponsring av kulturella evenemang. Men öl är dock det första man spontant tänker på när man ser en Polarskylt.

Hästkapplöpningar

Vid sidan av Polar är hästkapplöpningar något som har djupa kulturella rötter i landets sociala liv. Det är nästan uteslutande män som spelar och tävlingar hålls varje dag mellan onsdag och söndag. Denna spelverksamhet drivs delvis illegalt av privata book-makers, men den venezolanska staten har också officiella hästspelskontor, ofta förlagda till en bar eller restaurang. I Macuto heter den statliga spelhålan Porlamar och är belägen i paseons mitt. En viss tid före loppet kan man satsa på hästarna mot vissa fasta eller löpande odds. Mellan och under loppet förfriskar man sig, framför allt med öl, men whisky och romdrinck är vanliga även under hästkapplöpningarna.

I Macuto inbegriper hästkapplöpningsskvälarna också ett husband som underhåller restaurangens gäster med salsa, merengue, bolero och annan latinamerikansk musik. Man kan vara säker på att Porlamar är välbesökt de dagar tävlingar hålls. Ibland kan resten av paseon vara helt tom, medan 500 festande och spelande personer trängs på Porlamars lilla yta, speciellt under helgerna. För att ytterligare höja spelfrekvensen hos besökarna cirkulerar unga rödklädda kvinnor med noteringsblock mellan besökarna som på detta vis får göra sina insatser. Varje spelare brukar ha sin favoritkvinna "la favorita" som medför tur i spelet. Kvinnan fungerar alltså som en maskot i dessa sammanhang.

Man slås av tanken att folk möts utomhus i mycket större utsträckning än i Sverige. I Sverige ser man oftast på TV i stället för att mötas på detta sätt. Det är dock viktigt att understryka att nästan alla venezolaner har TV i hemmet; framför allt såpopperorna är populära och vissa talk-shows. Men dessa program ser många gärna i en bar, speciellt männen som kombinerar en after-work-drink eller öl med att i likasinnades sällskap mellan inbördes diskussioner kommentera det som händer på TV-rutan. Ute och inne förenas i

Venezuela och naturligtvis har även detta med klimat att göra; eftersom det är lika varmt att vistas ute som inne väljer många ofta att vara ute där man kan träffa andra människor. Ölen som dricks på lokal är dessutom bara marginellt dyrare än den som dricks i hemmet.

Spriten – en klassfråga?

Den klassiske sociologen och konsumtionsforskaren Torstein Veblen menade att de övre samhällsskikten på symbolisk väg försöker skapa skillnader gentemot de lägre. Detta blir särskilt aktuellt i kapitalistiska och demokratiska samhällen där skillnaderna hotas.

Sådana symboliska gränsdragningar är intressanta att observera i fallet Venezuela. Öl är den mest druckna alkoholhaltiga drycken och dricks i alla samhällsklasser. Annars är den venezolanska romen populär hos folket; denna dricks med mycket is och kan tillsammans med Coca Cola och lime bilda drinken Cuba Libre, en mycket populär starter.

Drycker skall alltså vara mycket kalla. Isens betydelse, vare sig det gäller isfyllda ölförvaringsboxar eller isfyllda romglas, kan inte överdrivas. På mer exklusiva ställen och i över- och medelklasshem, finns ofta ismaskin. Om man dricker medhavda flaskor, t.ex. på stranden, är det vanligaste att man köper sin halvmeterspåse fylld med is från en licorería. Priserna på rom och annan inhemsk sprit är mycket låga och för 20 kronor kan man köpa en hela av någon billig spritsort. De låga priserna, med svenska mått mätt, gäller även på diskoteken och utställena (även om det är dyrare på diskoteken). Därför är det långt ifrån ovanligt att man på puben eller diskoteket, om man är ett sällskap, beställer in en hel flaska rom eller whisky. Kyparen serverar därefter Coca Cola eller soda varefter behovet uppstår. Att beställa en hel flaska på detta sätt kallas för att beställa "un servicio" och känns onekligen märkligt för den som tidigare oftast

konsumerat alkohol i Sverige. Man får dock ta i beaktande att huvuddelen av Venezuelas befolkning är fattig och därför inte har råd med dylika utsvävningar. För dem kan den billiga spriten vara ett rimligt alternativ om de vill berusa sig. Den venezolanska romen dricks oftast av de lägre samhällsklasserna.

Venezuela har under en lång period varit världens största importör av whisky per capita. Whisky är mycket populärt hos medel- och överklassen och skall vara importerad, t.ex. Chivas Regal, Johnny Walker, VAT 69, Buchanan och Cutty Sark. Den dricks oftast med sodavatten och mycket, mycket is. För medel- och överklassen är den importerade whiskyn en symbolisk markör för att man tillhör de lyckades skara, de framgångsrika och utbildade.

Vid ett tillfälle deltog vi vid en bjudning för nypensionerade universitetslärare, ca 40 stycken. Bjudningen skedde på ett fashionabelt hotell i Merida. Innan de inbjudna hade satt sig dukades bordet upp med glas (ordinära dricksglas), sodavatten, mineralvatten och importerad whisky (ingen annan alkoholhaltig dryck). Människorna satte sig och började dricka och prata med varandra; först efter en halvtimme kom det fram lite mat. De skålade ibland med varandra (Salud!), en del drack mer och andra mindre. Detta är ganska typiskt för en viss typ av akademiska bjudningar i Venezuela.

En dryck som, åtminstone för en svensk akademiker, oftast lyser med sin frånvaro är rött vin. Man kan emellertid få tag på chilenskt vin i butikerna, t.ex. Gato Negro, men de flesta dricker inte rött vin, det hör helt enkelt inte till kulturen. Philip beställde vid ett tillfälle ett glas rött vin på en kinarestaurang. Vinet smakade unket och förmodligen hade flaskan varit öppnad länge.

Dr. Roberto Briceño-Léon, som vi träffade i Caracas, skrev 1992 klassiskern "Venezuela: Clases Sociales e Individuos", som är en historisk och materialistisk analys av Venezuelas

olika samhällsklasser, baserad på både Marx, Althusser, Bourdieu och Parsons. I denna gör han en Bourdieu-inspirerad uppdelning av vad olika samhällsklasser konsumerar.

Mycket av det han skriver korresponderar med våra observationer i denna studie. Briceño-Léon preciserar emellertid vad de fattigare klasserna konsumerar för alkohol. Den rom som dricks heter Pampero och kallas "Caballito frenado" i folkmun, eftersom en stegrad häst pryder dess etikett. Vidare dricker man Aguardiente, som är ett slags brännvin. I den lägsta klassen har han placerat lakritslikören Anís (Briceño-Léon 1992, 146-162).

Dessa uppgifter korresponderar i stor utsträckning med hur flaskorna i de lite större licorerierna är uppställda. I de mest synbara regionerna, på ögonhöjd, placeras den importerade Whiskyn och finare romsorter. I golvhöjd eller mer undanskymt placeras Anís och Caballito frenado. Dryckesvanorna berättar alltså om ett klassamhälle, där priserna och den enskildes ekonomi avgör vad som dricks. Och naturligtvis, för de övre samhällsklasserna, viljan att markera sin position i Venezuelas sociala rum.

Ekonomisk kris och förändrade dryckesvanor

Whisky- och romvanorna har förändrats i och med den ekonomiska krisen sedan början av 1980-talet. Tidigare drack medel- och överklassen främst whisky, men har till viss del ersatt dessa vanor med inhemskt producerade drycker och då främst vissa rommärken, t.ex. Cacique, Diplomático, Selecto, Santa Teresa, Pampero's och andra exklusiva sorter. Internationellt sett brukar venezolansk rom betraktas som en av de bästa i världen, och kan jämföras med dominikansk eller viss centralamerikansk rom och skiljer sig rejält i smaken från t.ex. Jamaica-, Puerto Rico- eller Cuba-tillverkad dito.

I Sverige kan vi redan köpa två venezolanska romsorter sedan öppningen på alkoholmarknaden i och med Sveriges position inom EU.

Emellertid fortsätter whiskyn att vara en viktig statusmarkör och den som dricker den visar att vederbörande har råd med lite "finare" dryckesvanor.

Business deals are clinched over a long lunch. The Venezuelan equivalent to a round of "power golf" is a smart restaurant with an expensive bottle of whisky, ironically the favourite drink in this country of premier rum. As a result, executives are often out of office between 12.30 and 3.30 p.m. (Financial Times 1999).

Landets populäraste konstnär och satirtecknare, Pedro León Zapata, förklarar när vi besöker honom i hans ateljé i Caracas: "Vad vill Ni ha att dricka? Det som man alltid bjuder på?" (underförstått whisky). När vi vid ett annat tillfälle deltar i invigningen av hans senaste utställning flödar whiskyn, som enda dryckesalternativ för Caracas' kulturelit.

Whisky är således den vanligaste statussymbolen för över- och medelklassen. Men venezolaner som av olika skäl tillbringat perioder utomlands, t.ex. inom den akademiska eller diplomatiska världen, tenderar dock att värdera venezolansk rom högre än sina mindre beresta landsmän från över- och medelklassen. För kosmopoliten blir det viktigt att parera känslan av hemlöshet med lokala och nationella symboler, men det är vanligt att höra konstaterandet att fin venezolansk rom är minst lika utsökt som de skotska whiskysorter som man importerar.

Rom förekommer givetvis i arbetarklassen och faktiskt också bland de mer eller mindre utslagna i samhället. Bland Venezuelas s.k. "Borrachos" (fyllon, alkoholister) är emellertid inte märket lika viktigt, bara att det är just rom och inte de billigare spritsorterna Anís, aguardiente eller den sliskiga Canelita (som namnet antyder en kanelbaserad likörsprit, att jämföra med t.ex. Marinella i Sverige).

En färsk rapport om venezolanernas förändringar i alkoholpreferenser visar att importerad vodka tar över marknadsandelar. Samma rapport bekräftar att smaksatt rom, t.ex. Bacardí Limón, har blivit en succé bland venezolanska ungdomar (El Nacional 2000).

Även beträffande öl-drickandet finns det tydliga klasskillnader i valet av märke. Den dominerande Polar kan drickas av samtliga, men om man vill markera att man har lite "finare" ölvanor beställer man "Solera", som produceras av Polar men är lite dyrare och ryms i en mindre flaska (*Cerveza Fina*). Ett inhemskt regionalt ölmärke, "Regional", kan fylla samma funktion och även det brasilianska "Brahma", som sedan 1993 tillverkas i Venezuela.

Konstruktionen av alkoholisten är inte så skarp och värdeladdad i Venezuela som i Sverige. Detta är förmodligen en konsekvens av en större tids/rumslig legitimitet för drickande i Venezuela. I Sverige riskerar man att klassificeras som alkoholist om man dricker "utan anledning", på fel tid och plats, medan detta är mer legitimt i Venezuela. Venezuelas historia handlar om kolonialism, social oro med mera. Alkoholism har inte varit något större problem, åtminstone inte före 1970-talet, då globaliseringen skjuter fart på allvar. Svensk historia däremot handlar ju mycket om idrotts-, nykterhets-, frikyrko- och arbetarrörelsens krav på skötsamhet, där alkoholisten blir en idealets motbild, en negativ referenspunkt för hur man skall vara.

Emellertid finns givetvis alkoholism som problem även i Venezuela, och Anonyma Alkoholister är verksamma och etablerade i de flesta större städer. Även inom delstatsregeringar, frivilliga organisationer och kyrkan drivs program med mål att komma till rätta med fr.a. ungdomars alkohol- och drogmissbruk.

Mamma och Machismo

Vi uppträckte att det venezolanska ölet inte, som det svenska, bar på mytiska budskap om manlighet. Isbjörnen på Polar-reklamen har mer med kyla än manlighet att göra. I Sverige däremot förekommer en rad manlighetssymboler på ölflaskan. Bara det svenska begreppet "En stor stark" inrymmer förmodligen ett budskap som inte bara syftar på ölet, utan även på den som dricker det. Mer direkta associationer ges av "Starkbock" eller det som en handgranat dekorerade ölet med texten "Glöm aldrig lumpen".

Avsaknaden av dylika förtydliganden kanske kan förstås utifrån den machismo som präglar venezolansk kultur. Männen visar på olika sätt sin manlighet, framför allt genom konsumtionssymboler, bilar, guldkedjor, mobiltelefoner etc., men också genom sexuella erövringar. Många venezolanska män uttrycker sin manlighet på ett sådant sätt att de i Sverige skulle rubriceras som "mansgrisar" eller "svin".

Trots detta finns en verkligt stark bindning till mödrarna. Under den tid vi var där firades mors dag. Denna söndag tillbringades hos mödrarna och det skulle ses som mycket underligt om man inte ägnade sin mor stor uppmärksamhet denna dag. Banderoller om mors dag kunde ses på stan, i polishuset och i fängelserna: "a las madres con cariño en su día" (Till mödrarna med kärlek denna dag; en banderoll gjord av fångar och uppsatt i fängelset). Kanske denna starka modersbindning möjliggör den machismo som präglar venezolansk kultur. Modern utgör den stabila punkten i en hedonistisk manskultur. Fruar och älskarinnor kan komma och gå, men det finns bara en moder.

Kvinnorna dricker mindre än männen i Venezuela. Männen är oftast de som är ute i offentligheten, dvs. på samma sätt som i nordiska länder. Köns polariseringen är emellertid långt ifrån total. Vi träffade många kvinnliga forskare

re och kvinnliga poliser. Det är fel att säga att kvinnorna i Venezuela är svaga; snarare upplevde vi många av dem som synnerligen starka och förmodligen måste de vara det för att leva i Venezuelas machismo. I en latinamerikansk kontext framstår också Venezuela som mer jämlikt, öppet och med en pågående jämställdhetsdebatt. I medel- och akademikerfamiljer är det självklart att även kvinnorna gör karriär och tydliga bevis finns i det venezolanska samhället, t.ex. med kvinnliga läkare, jurister, politiker, borgmästare och guvernörer.

Kan man förstå avsaknaden av tydliga manssymboler på ölet genom ovanstående resonemang? Vi tror det. Är machismon tillräckligt tydlig behövs inga ytterligare symboliska gränsdragningar mellan könen. Det självklara behöver inte understrykas då det närmast framstår som ohotat. I Sverige däremot är gränsdragningarna mellan könen långt ifrån självklara.

Kokain och marijuana – en illusion av en annan verklighet

För dem som inte nöjer sig med alkohol är det inte, åtminstone om man har rätta kontakter, svårt att få tag på marijuana, crack eller kokain. På diskoteken tycks det emellertid inte som om rusmedel skulle vara alltigenom centrala, även om de finns där, mest alkohol, men ibland också marijuana och kokain. Dansen, ofta förförisk och erotisk, är mer central. Till latinamerikanska trumtakter förs man in i närmast euforiska tillstånd. Kokain kan man handla för ca 3 000 bolivar, vilket motsvarar ungefär 45 kronor för ett gram. Detta är naturligtvis, med svenska mått mätt, mycket billigt. I Sverige skulle motsvarande mängd för de flesta betinga ett pris på runt tusenlappen.

Marijuana och crack är ännu billigare och i de fattiga delarna är det just dessa två droger som dominerar, framför allt den lokala crackvarianten som i Venezuela kallas *bazooco*. Vi frågar en marijuanarökande och sporadiskt

kokainanvändande 40-årig Caracasbo varför han tror människor använder droger och han svarar: ”Droger öppnar nya utrymmen i din hjärna. Gud gjorde det så svårt att vara en förbannad människa.”⁴

Extra svårt är det för de fattiga i ett kapitalistiskt samhälle där reklamen pumpar ut framgångssymboler, som i Venezuela med enorma reklampelare som dominerar både den urbana och den rurala landskapsbilden. Användandet av droger kan förstås som försök att skapa en illusion av en annorlunda verklighet. Med marijuana, kokain och crack renas problem och ångestfyllda framtidsfrågor tillfälligtvis bort, till förmån för kemiskt framställda nu-upplevelser. Inom delar av överklassen förekommer kokainet, liksom i Sverige, t.ex. bland musiker, TV-skådespelare, idrottsmän och framgångsrika affärsmän. Drogen används i dessa kretsar främst som festingrediens och tillsammans med alkohol.

Fattigdomen som kontrast till avancerad kapitalism ger också en del av svaret på varför en del blir drogförsäljare: genom att sälja kokain, crack eller marijuana kan man höja sig ur sin fattigdom och köpa de varor som konsumtionssamhället gör reklam för. Att leva i fattigdom i ett samhälle där idealet är att konsumera föder således drogförsäljare. Det är svårt för de fattiga att röra sig uppåt i Venezuelas sociala rum. En del väljer en hederlig väg medan en minoritet väljer att etablera sig i den undre världen, som av en Caracasbo med känningar i den undre världen beskrivs så här: ”It’s a fucking big sub world in Caracas.” Det rör sig i många fall om en dröm om snabba pengar, som för de flesta förmodligen förblir en dröm, men för andra kanske en kortvarig men dyrköpt erfarenhet av ett ”rikare” liv. Denna dröm verkar globalt vara gemensam för många marginaliserade grupper.

En tydlig skillnad i Venezuela jämfört med grannlandet Colombia, genomsyrat av drogrelaterade problem, är att det åtminstone ännu inte uppstått den kaotiska situation

med drogkarteller som styr "sin" del av samhället. Ofta sköts droghandeln av mindre ligor i Venezuela, vissa med kopplingar till Colombia. Även i västvärlden finns ju en undre värld med förgreningar i den mer "normala" delen av samhället, men skillnaden är alltså att den undre världen i många latinamerikanska större städer är så pass stor och påtaglig.

Pengar och konsumtionsvaror ger status; man får vänner och kvinnor. Det är alltså inte svårt att förstå varför man blir drogförsäljare i Venezuela. En vanlig uppfattning är att den som tydligt visar att han har gott om pengar får en viss respekt; det är i många läger inte lika viktigt att fråga sig varifrån pengarna kommer, t.ex. om de alstrats ur kriminell verksamhet. Samtidigt bör det tilläggas att en hederlig kämpande arbetare eller företagare visserligen respekteras mer i den närmaste omgivningen, men det vi vill närma oss här är att det kulturella och institutionella systemet nästan stödjer ett utnyttjande av möjligheter inom detsamma. Den som inte ser till att sko sig på fördelar och möjligheter genom bl.a. korruption, uppfattas som osmart.⁵

Den undre världen, som bottnar i den ojämna resursfördelningen och frånvaron av fördelningsspolitik, hotar "de lydiga" och medelklassen och överklassen anlitar därför k-pistbeväpnade vakter och bygger murar för att skydda sina ägor. En del beväpnar sig med pistol eller tårgas. Många bostadskomplex och hus i Caracas och andra stora städer kan liknas vid belägrade fort. Att bo i Caracas innebär att leva med risker. De som minst får ta del av polisens beskydd är de fattiga. Vissa barrios betraktas som "extra farliga". Polisen åker helst inte in i dessa efter 7-8 på kvällen.

Att det finns så mycket kokain i Venezuela beror delvis på dess närhet till Colombia. Venezuela är en mellanstation för utforsling av kokain från Colombia, men sedan 1990-talet har produktionen i landet ökat. En del av trafiken från Colombia stannar i Venezuela. Heroin och amfetamin förekommer nästan inte

alls, däremot finns uppgifter på ett tilltagande rohypnolmissbruk.

Att sälja och hantera narkotika kan medföra ett liv med Rolex-klockor, Armani-kostymer, dyra bilar och kanske ännu viktigare: vackra kvinnor som en direkt och tydlig framgångssymbol, men denna livsbana kan givetvis också straffa sig. Vi gjorde ett besök på den institution där bland annat de som försökt sig på den snabba vägen till framgång vistas, nämligen statsfängelset i Mérida.

Vid besöket genomfördes intervjuer med två interner som spärrats in beroende på förmodad narkotikaförsäljning. Ingen av dem sa sig varken ha använt eller sålt droger. Intervjun blev alltså mycket torftig. I efterhand bekräftades att ingen av dem hade haft sitt fall uppe i rätten. De väntade på rättegång och delade detta öde med ca 60 % av de andra internerna. Att förneka narkotikaanvändning inför utomstående besökare blir därför mycket logiskt. Vissa får vänta på rättegång så länge som fyra år. Även detta är en klassfråga. För dem med goda ekonomiska resurser och, kanske ännu viktigare, medföljande goda kontakter, kan man tillsätta en advokat som sätter igång och påskynar rättsprocessen. För de fattiga återstår inget annat alternativ än att vänta.

Straff före rättegång är alltså vanligt i Venezuela och oskyldiga kan avtjäna långa straff för sådant de inte har gjort. Ännu en konsekvens av ett markant klassamhälle. Illusionen av en annorlunda verklighet har förvandlats till en betydligt mer påtaglig verklighet. Direkta kopplingar mellan droganvändande och övrig kriminalitet är vanliga, liksom i Sverige. Bland latinamerikanska akademiker dominerar studier om kriminalitet och våld, medan drog- och alkoholsituationen behandlas mer ytligt och indirekt.⁶

Slutkommentarer

Genom att fokusera på venezolanska alkohol-

och drogvanor har vi också kunnat tydliggöra vissa sociala och kulturella aspekter av det venezolanska samhället. Dessa vanor, speciellt alkohol, har med Pekka Sulkunens ord fungerat som ett fönster genom vilket man kan betrakta människors livsvillkor. Men vi har också vänt detta fönster mot det svenska samhället och tre avslutande reflektioner utkristalliserades då vi återvände till Sverige:

1. Tystnaden. Var är musiken? I bussarna i Venezuela spelas ofta musik på hög volym. Människor talar med varandra och har kul i bussen. I Sverige sitter man oftast tyst och fixerar blicken på sätet framför. Med Goffmans ord visar man "taktfull ouppmärksamhet", vilket innebär att fast man är fullt medveten om människorna runt omkring låtsas man inte om det.

2. Tryggheten. Vad skönt det är att kunna vistas i en större stad utan några egentliga risker att bli rånad. Fönstren saknar galler och inga k-pistbeväpnade vakter syns. I Venezuelas städer kan det oväntade hända. Bussen man åker i kan få punktering (man har ingen fungerande motsvarighet till svensk bilprovning) eller man kan hamna i samspråk med en gatuförsäljare. Venezolanska människor har sannolikt en långt större tolerans för "det oväntade" än svenskar.

Svenskar dricker för att röra sig bort från det förutsägbara, mot det kroppsliga och sensuella. För venezolaner kanske det ibland är tvärtom, dvs. för att skapa illusionen av ett ordnat kosmos, för att hantera vardagslivets oordning. I Philips och Bengt Svenssons pågående projekt om unga heroinister har de bland annat kommit fram till att jakten på spänning är en stark drivkraft till att bli narkoman eller röra sig mot en kriminell subkultur där droger dominerar. Om detta var en universell förklaring skulle venezolanerna inte behöva några droger. Å andra sidan kanske det som man upplever varje dag mattas av med tiden.

3. Var är alla människor? I Venezuela vistas

man ute, ofta drickande öl. I Sverige ser man sällan grannar sitta och dricka öl i gathörnen eller på torgen, och de som gör det betraktas ofta som fyllon (och är det också oftast). Vad vi vill understryka här är att i Venezuela kan man ofta se både advokater, läkare, poliser, lärare och kontors- eller byggnadsarbetare framför licorerían med en Polar-öl, eller i en restaurang med en drink efter arbetet. Svenskar i sin tur lever sina liv i lådor, ofta genom att titta på just lådor.

Kanske ölet och romen är de symboler som gör det möjligt för många venezolaner att hantera komplexitet och kaos. Öldrickandet erbjuder en kosmisk oas, ett ordnat rum i det komplexa samhället. Kanske.

Det känns emellertid bra att vara tillbaka i Sverige där man, i någon mening, kan välja när man vill ha kosmos respektive kaos och där klasskillnaderna inte är så påtagliga. Men en annan del inom oss längtar redan tillbaka och nästa gång kommer vi förhoppningsvis att vara ytterligare förberedda att möta "det andra", som den venezolanska kulturen i all dess komplexitet representerar.

NOTER

1. Philip Lalander är sociolog, forskare och lektor vid Institutionen för hälso- och beteendevetenskap vid Högskolan i Kalmar. Hans doktorsavhandling "Anden i flaskan" om alkoholens roll och symbolvärde bland svenska ungdomsgrupper utkom år 1998. Richard Lalander är statsvetare och forskare vid Latinamerika-institutet, Stockholms universitet samt doktorand vid Centret för utvecklingsstudier - Centro de Estudios de Desarrollo (CENDES), Universidad de Venezuela, Caracas.

2. I denna artikel är dock syftet snarare att presentera vissa aspekter av situationen i Venezuela, men med vissa illustrativa jämförelser med den svenska kulturen.

3. Enligt den statistik som WHO presenterar i den ännu ej utgivna "Global Status Report on Alcohol". Venezolaner dricker mycket, ungefär 10 li-

ter 100-procentig sprit om året/capita. (I Sverige är denna siffra ungefär 8 liter). De dominerande dryckerna är öl och sprit. Skrumpleverfrekvensen är relativt hög.

4. "La droga abre nuevos espacios en tu cerebro. Dios hizo tan difícil ser un maldito ser humano". Sagt av en 40-årig marijuanarökare och sporadisk kokainist.

5. För en presentation av vissa illustrativa och uppmärksammade fall av dessa förhållanden, se Zapata 1991. För en djupare analys av Venezuelas socio-kulturella utveckling, se Atencio Bello 1988.

6. För en sammanställning med studier kring våld, kriminalitet, droger och vad staten utvecklar för socialpolitik i Venezuela och andra latinamerikanska länder, se Huggins 1998.

BIBLIOGRAFI (urval)

Atencio Bello, Heraclio (1988): La Crisis Psico-

Económica del Venezolano. Caracas: Alfadil Ediciones

Briceño León, Roberto (1992): Venezuela: Clases Sociales e Individuos, Fondo Editorial Acta Científica Venezolana, Editorial Torino, Caracas

Colitt, Raymond: "Destination-Caracas, Where whisky oils the deal-making". Financial Times, October 18 1999:17 EL NACIONAL, <http://www.el-nacional.com>

Goffman, Erwing (1971): Relations in Public. London: Penguin

Huggins, Magaly C. (red.)(1998): Violencia y Políticas Públicas en América Latina. Centro de Estudios de Desarrollo (CENDES). Caracas: Universidad Central de Venezuela

Sulkunen, Pekka (1997): Alkoholen som föreställning och verklighet. Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift 14 (5-6): 318-325

Veblen, Torstein (1899)(1979): The Theory of the Leisure Class. London: Penguin

Zapata, Juan Carlos (1991): El Dinero, El Diabolo y el Buen Dios. Caracas: Alfadil Ediciones.